

ՀԱՅԿԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ

ԲԱԺՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Պարսկաստանի համար տարեկան 5 ֆր. և կամ 2 րբլ. և ս. Թղթաբ. Ուրիշ ամեն տեղի համար ուր այս լրագրի մուտքը արգելուած է, տարեկան բաժնորդագիրն է 20 ֆր., վեցամսեայն 10 ֆրանգ և եռամսեայն 5 ֆրանգ :

Բաժնեգրիները կանխիկ կը վճարուին և Տնօրէնութիւնն ինք կը վճարէ լրագիրը զրկելու փոստի ծախքը :

Նամակ և ծրար պէտք է զրկել հետեւալ հասցէով . M. PORTOUKALIAN, rédacteur du journal Arménia. MARSEILLE (France)

2 ՏԱՐԻ ԹԻՒ 53

1891 ՄԱՐՏ 4

ՓԵՏՐՎԱՐ 20 (Հ. Տ.)

ԶՈՐԵՔՅԱՐԹԻ

Կրկնաթիւ 112 և 113, օրեր

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Խմբագրութիւնը, եթէ հարկ համարի, համառօտելով և կամ մասամբ միայն կը հրատարակէ իրեն զրկուած գրութիւններն : Պարտաւոր չէ վերադարձունել չհրատարակուած ձեռագիրներն : Ծանուցումներ կընդունուին հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով : Ծանուցման 1 միջակ գիրը 1 սանդիւ կարծէ . 1 գլխագիրը 2 սանդիւ :

Les annonces, en français et en arménien, sont reçues aux bureaux de la Rédaction (Allées de Meilhan, 44.)

ՀԱՅՈՑ

ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽԱԿ ԵՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

(Քաղուած կանոնագրէն)

« Հայոց Հայրենասիրական Միութեան » նպատակն է աշխատիլ վարչական բարենորոգումներ մտցունելու թիւրքահայաստանի մէջ, Հայ ժողովրդի տեղական պէտքերին համեմատ : Հայ ժողովրդի ցանկութիւնն է իրաւունք ստանալ ազատօրէն ինքզինք կառավարելու որով միայն պիտի կրնան վերնալ այն հարստահարութիւններ որոնք այսօր Հայաստանի թշուառութեան և աւերակ դառնալուն պատճառ կը լինին :

« Հայոց Հայրենասիրական Միութիւն » իւր նպատակ իրագործելու համար իւր կարողութեան չափով կը դործադրէ ամեն յարմար եղած միջոցներն, ժամանակի պահանջներին համեմատ կաշխատի ներքին ոյժ գոյացունել Ազգին մէջ իւր ազատութեան համար, հրատարակութիւններ կանէ, դիմումներ կանէ որոց որ պէտք է և նիւթապէս ու բարոյապէս կը քաջալերէ անոնց որոնք անձնուիրութեամբ կաշխատին հայրենիքի ազատութեան գործին :

Միութիւնը կունենայ իրեն բերան եղող լրագիր որ, բացի զանազան լուրեր տալէ իրեն լրագիր, կը հաղորդէ ընդհանրութեան ինչ որ Միութիւնը ուղէ հաղորդել, տեղեկութիւններ կուտայ Հայաստանի և տաւաբանակ Հայերի գրութեան վրայ և կը ծառայէ հայրենասիրական եռանդը արծարծելու հայերին մէջ : *

Ծանօթ. « Հայոց Հայրենասիրական Միութեան » անդաւակցիլ կամ թղթակցիլ ուղղներն պէտք է գիրքն հետեւեալ հասցէին .

M. Portoukalian
(FRANCE) Marseille

* Հայոց Հայրենասիրական Միութիւնը չը նպատէ Արմենիա լրագրի հրատարակման :

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հայեական գործերն եւ ուսանակն մամուլը. — Կիլիկիոյ Հայոց արդի վիճակն. — Հայ-Հռովմականների տուժարը. — Հայերի Պաշկարիւ. — Քիւրդ եւ Արաբ ճեղքագործերը. — Կապույտ տետրակը. — Արտասանման լարեր. — Ծանուցումներ. — Բանասիրական (Ստանդարտ) եւ շրջակայ Հայերն :

ՀԱՅՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՆ

ԵՒ

ՈՒՌՄԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

Մեր Ռուսիաբնակ բոլորակցներն մին Պր. Յ. Ա. կը հաղորդէ մեզ հետեւեալը որ կը ցուցնէ քե միջեւ ո՞ր աստիճան անտեղի եւ չարակամ գրութիւններ տեղ կը գտնեն այժմ Ռուս մամուլին մէջ :

Մինչեւ այսօր Ռուսական մամուլի մի քանի ներկայացուցիչները հետաքրքրուած էին Տաճկահայաստանի վերջին անցքերով : Յաճախ էին պատահում լրագիր իրենցի մէջ թղթակցութիւններ ու լուրեր թիւրքահայաստանի Հայերի պատրաստութիւնների մասին, Քիւրդերի գոյութիւնների և հարստահարութիւնների մասին : Այժմ այդ հարցը լեւ է դրած, դուրս փոխաբերման դժգոհութեամբ գրում են այն յուզման մասին որ տարածուած է Ռուսահայերի մէջ : Այդպիսի մի ոգեւորութիւն իր հայ հպատակների մասին ցանկալի չէ Ռուսիային. ուստի մի քանի կողմերից առաջարկուած է ոչնչացունել այդ սխալ ու վնասակար ոգեւորութիւնը :

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՍԱՆՈՒՂՔՈՒԼՈՒ

ԵՒ

ՇՐՋԱԿԱՆ ՀԱՅԵՐՆ

(Շաբ. 52րդ րոպէն եւ վերջ)

Ամառնային տօթ օրերից մինն էր : Մեռելոց էր : Երեք գիւղի Հայերը քաշուել էին գերեզմանատունը, այն նպատակով որ իրանց լուսահոգի ննջեցեալների գերեզմանները օրհնել տան քահանայի օրհնութեամբ : Որպէս թէ սգի օր էր, բայց ամեն տեղ տիրում էր ուրախութիւնը : Մի տեղ քաջ ձիւարները ձիարշաւ էին անում ջրի զարնելով, մի ուրիշ տեղ չափահաս և ամբողջ օրիորդք խմբուած փչիչում էին միմեանց ակնջին մի ինչ որ խօսք այս ինչ քաջ երիտասարդի մասին. իսկ մի երրորդ տեղ գերեզմանատնից ոչ շատ հեռու կանաչ խոտերի վերայ նստողներ էին մի քանի զուարճասէր երիտասարդներ որոնք վայելում էին իրանց առաջ դրած անուշ գինին : Այդ ժամանակ եւս գտնուած էի քահանայի

րութիւնը Հայերի մէջ : Ոչնչացնել ազգային ինքնաճանաչութեան նշոյլները ո՞չ միայն Ռուսաստանում, այլ ամեն տեղ ուր Հայերը մի ոյժ են ներկայացնում — ահա՛ թէ ինչ է ցանկանում Ռուսաց կառավարութիւնը : Եւ այդ պարզ հասկանալի է որովհետեւ թիւրքիւրի և Պարսկաստանի Հայերի պատրաստութիւնները ապստամբութեան համար կարող են յուզել և Ռուսահայերին, ասում են Ռուս լրագիրները :

« Հայաստանում յոյս ունեն, գրում է Մոսկովսկի վեհապետի լրագրի թէ. հէրանի թղթակցիցը, թէ ամեն բան կը յաջողուի Պարսկաստանի Հայոց նահանգներում. որովհետեւ ինքզինքնութիւնը սրի մասին մտածում են Հայերը, թէ՛ կրօնական և թէ՛ քաղաքական բնաւորութիւն ունի (Հայերի առաջնորդները երազում են քաղաքական միաբանութեան մասին), իսկ կաթոլիկ հոգեւորականութիւնը, որը պրօպագանդայով է զբաղուած Քաղղէացիների և Հայերի մէջ, գործերի հին գրութիւնը պահպանելու պաշտպան է հանդիսանում և միշտ, առհասարակ, յարգանքով է վերաբերել դէպի կառավարութիւնը, ուստի վճռուած է ամենից առաջ տղաւորել վնասակար անձերից, ոչ-Հայերից : Ո՛չ Պապ, ո՛չ Շահ, ո՛չ Սուլթան, ահա դժոյշ նախարար : Վանի ու Էրզրումի վիլայեթներից գալիս են այստեղ Հայոց յանձ.

նաժուպի ուղարկած մարդիկ. դուքա Պարսկաստանի գիւղերում յարգուած են Հայերին սուրբ պատերազմ բանալ բոլոր այն մարդկանց դէմ որոնք ոչ-հայկական ծագումն ունեն : Գործում են դուքա համարձակ, քաջ դիտեալով որ Հայերին պաշտպանուած թաւրիկի Հայոց եպիսկոպոսը. իսկ տեղին նահանգապետը մի անընդունակ ու փոխաբեր մարդ է : Սա մի մեծ վտանգ է Պարսկաստանի համար : Եթէ թէ հէրանի կառավարութիւնը չաշխատի պաշտպանել իր շահերը, եթէ չը հաւանք մեղաւորներին, չի անցնիլ և մի տարի և նա կը հանդիպի նոյն դժուարութիւններին, ինչպէս թիւրքիւրի : Այդպիսի դէպքում նա ստիպուած կը լինի գործ ունենալ ապստամբութիւնների հետ, որոնք այդպիսի երկիրներում, ինչպէս Ատրպատական ու Փուրդիստան, ուր հրացանները ինքն իրանց են արձակուած, կարող են մեծ թշուառութիւններ առաջ բերել : »

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՀԱՅՈՑ ԱՐԴԻ ՎԻՃԱԿՆ

ԱՏԱՆԱ. Իրր քաղաքական յանցանք ամբաստանեալ այստեղ բանտին մէջ կը մնան :

- 1. Տ. Գարեգին Մ. վարդապետ Աթ. տէրեան միաբան Ս. Վանուց Սոյոյ .
- 2. Պ. Մելքոն Մանուկեան, Տնօրէն-դաստառ վարժարանին Տարսնի .
- 3. Պ. Տիգրան Թուր-Սարգսեան դը.

ձերերից մինն էր. ամենայն արարած պատասպանուած էր իւր բնականում և գիշերային լուսութիւնը տիրում էր ամբողջ Դէյլէլի գիւղում, միայն տեղ տեղ շների խառնաձայն հաչելու ձայնը ընդհատում էր տիրող լուսութիւնը : Յանկարծ այս լուսութիւնը իրականաց շների շարի շարի և հրացանների թնդիւնը միախառնուելով խուլ արձագանք էին տալիս Գրդուստանի բարձրագագաթ լեռներին : Եւ էլ այդ միջոցին շիրիւնուած վերմակ մի կողմ ձգելով յանկարծ դուրս թռայ և դիմեցի դէպի կտուրը :

Գարձեալ մի ուրիշ աղաղակ — « Այ ուշախ, կէրաթ էլիկ, քննոր տաղաւորը (այ տղաք, քաջացէք, գիւղը թաւանեցին) » աղաղակում էին մի քանի քաջ և հրացանները ձեռքին բռնած երիտասարդներ : Մէկ վայրկեանում 30ի շափ կտրիճ երիտասարդներ թափուեցան մէլիքի (երեսփոխան) տան կտուրը որտեղից պէտք է կուէին թշնամու հետ որովհետեւ թշնամիք բանակել էին մէլիքի դուռնից մի նետընկեց հեռաւորութեան վե-

բազիր կառավարութեան Մէրսինի .

4. Պ. Մինաս Թուր-Սարգսեան ,
գասաւոր վարժարանին Հաճնոյ .

5. Պ. Միհրան Գալստեան , գա-
սաւոր վարժարանին Էօզէրի գիւղի Բա-
յասի .

6. Պ. Յովսէփ Նալպանտեան , գա-
սաւոր վարժարանին Հաճնոյ .

7. Պ. Յարութիւն Սէքսեան , ի
կարգէ արհեստաւորաց Հաճնոյ .

8. Պ. Գրիգոր Թուր-Սարգսեան , ի
կարգէ արհեստաւորաց Հաճնոյ .

Սիւս. Այստեղ եւս կան քառասու-
նէն աւելի Հաճնոյի հայ բանտարկ-
եալներ որոց զխաւարներն են .

Պարսկներ . 1. Յովհաննէս Պաշա-
տրեան , 2. Մարտիրոս Սէքսեան ,
3. Յարութիւն Շիրազեան , 4. Յա-
րութիւն Խօնաւազեան , 5. Մինաս
Պաշտպանեան , 6. Յարութիւն Թէրզեան ,
7. Յովսէփ Քարապետեան , 8. Կարա-
պետ Պարսեան .

Սուրա Հաճնոյ Հայոց առաջնակարգ
գասաւոր պատկանին Տեղակալն Հաճ-
նոյ տանցմէ ունեւ իրրեւ խաւարայոյ
մարդիկ ունեւ իրրեւ անոնց գործա-
կից , շատերն իրրեւ անգամներ 1887ին
Հաճնի հաստատեալ Կրթատիրաց ըն-
կերութեան (որպէս թէ մի աններելի
մեղք է եղեր Թուրքիայի մէջ կրթատի-
րական նպատակաւ ընկերութիւն կազ-
մել) և մի նորոտի օրինորդ ալ յանցա-
պարտ համարելով կը ձերբակալէ և
չղկնայական կը զրկէ Սիւս , այս ձեռ-
նային եղանակի մէջ Եւ այնտեղ նախ-
նական հարցաքննութիւններէն յետոյ ,
նոցա անձնական և Կրթատիրական ըն-
կերութեան պատկանեալ թղթերն կը
զրկուին առ եղեանագատ ատենան
Վերաքննիչ գատարանի նախագին Ա.
տանայի . և հարցաքննիչ գատարանին
կը ջանայ օտարոտի մեկնութեամբ
թարգմանել տալով անոնք ամենն ալ
գատի ենթարկել և առժամանակեայ
բանտարկութեան որոշում կուտայ .
ինչպէս կը մնայ Ամբաստանիչ տուեա-
նին և սա տղ կը վճռէ թէ « Սուրա ա-
մենքն ալ Կ. Պոլսոյ խաւարարաց մաս-
նախորդին համամիտ և գործակից են » .

Բա . Արիւն սկսուեցաւ . թշնամիներէ
եօթը գլորուեցաւ , միւսները տեսնելով
իրանց ընկերի կորուստը և Հայերի կա-
տարի զիմադրութիւնը , որոնք բոլորն
էլ զինուած էին կատարեալէս , ստիպ-
ւում են հեռանալ . թշնամիք 45 զինուած
ծիաւորներ էին .

Ենթահիւ Հայոց երկուստարգներն այդ
քաջութեան , ամեն տեղ թագաւորում
էր ուրախութիւնը և կեանքը : Սակայն
այս խաղաղութիւնը երկար չտևեց . ե-
կաւ այն ցաւալի օրը երբ Շէյխը Միան-
գուապի արշաւանքից յետ էր դառնում ,
Դէրէլէքը ճանապարհի վերա լինելով ,
Շէյխը իւր բոլոր զօրքով մտաւ այդ գիւ-
ղը և գիւղացիք առանց տրտնջելու անձ-
նատուր եղան քանդի չէին կարող զիմա-
գրել այդ ահագին բազմութեամբ զօր-
քին , և իրանց կեանքը ազատելու հա-
մար ապաստանեցին գիւղի Փօխ-Շէյխի
տանը , բայց բարբարոս Քրդերը չխղճա-
լով Հայերին եղած չեղածը կողոպտեցին
և անդէսը քշեցին տարան .

Այն օրից սկսած մինչեւ այժմ խեղճե-
րը մնում են այդատ դրութեան մէջ այն-
պէս որ այժմ չունին այնքան դրամական

Մի քանի օրէն սոցա հրապարակային
գատարկութիւն տեղի պիտի ունե-
նայ Վերաքննութեան գատարանի Եւ
ղեւնագատ տանին առջեւ : Լը-
սածնուն համեմատ , սոյն բանտարկե-
լոց համար Ատանայի Հայոց առաջնորդ
գարանէն հեռագրով դիմում է առ
Պատրիարքն Հայոց ի Կ. Պոլիս և Ս.
Ծննդեան առաջին օրն մի հեռագիր կը
գալ պաշտօնապէս (որպէս նաեւ գա-
ւառաց միւս առաջնորդական փիճա-
կաց) թէ « Օգոստոսի առաջին Թուր-
քիոյ » շարժեալ ի գլխութեան իւրմէ ,
ներում շնորհած է հայ բանտարկելոց »
և սոյն հեռագիր նաեւ կը յանձնարա-
րէ աղօթել յեկեղեցիս վասն կենաց
առատագոյն կայսեր . բարեմաղթու-
թիւնը կը լինին և ամբողջ երեք եօթ-
նեակներ կը բոլորին և տակաւին առ-
կուակալս նախագաց պաշտօնական
հրամանն չգար վասն արձակման հայ
բանտարկելոց ի գաւառս և կարծեմ
երբէք չպիտի գալ , վասն զի կերելի
թէ բացարձակապէս խոհեմագար թո-
րէն Սրբազան Աշխատանքի իրրեւ Պատրիարք
Կ. Պոլսոյ խաբուած է Բ. Դանէն որ
մինչեւ անգամ եւրոպական գիւնա-
գէտներն ալ խարել կը ճգնի որպէս
բարեգութ , հպատակուէր և երկրին
բարեկարգութեան սիրահար ձեւաց-
նելով օսմանեան բարեխնամ կառավա-
րութիւնն .

ԲԱՅԱՍԻ ԲԵՐԴ . Այստեղ եւս կան
բազում հայ բանտարկեալներ որոց
գլխաւորքն են Մանուկ և Յովհաննէս
Պարեան եղբարք և Մանուկ Ղարա-
վարգանեան . սուրա Բայասի Զորք-
Մարզպան անուն նշանաւոր գիւղի Հա-
յոց ազգային երեւելիներն են , Տեղա-
կան կառավարութիւնն հայ գիւղօրէից
բնակիչներէն ունեց « Դուք Զէյթուն-
ցի Հայեր կը պահէք ձեր տունը » , ո-
ւանց « Դուք հրոցան կը գործածէք »
բռնելով կը ձերբակալէ և կը բանտար-
կէ . հայ գիւղացուն ներքի չէ երբէք
զէն ունենալ ի ձեռն , այլ այդ դժ-
բաղդ տարածը որպէս որոշ առաջի
կտրչի Թուրքին , Քուրդին և Զէրքե-
ղին զինուոց առջեւ միայն խոնարհել

կարողութիւն որով կարողանան մի ու-
սուցիչ վարձել իրանց նորաթիւթ մա-
նուկներն կրթելու : Յաւ ի սկստ ասում
եմ որ չգիտեն իրանց մայրենի լեզուն ,
այլ իրենց սովորական լեզուն Քրդերէն և
մի այլ տեսակ լեզու է « Քիւրդ-Թիւրք »
եթէ կարելի է այդպէս կոչել , որովհե-
տեւ բաղկանում է մասամբ քրդերէնից և
մասամբ թրքերէնից :

Նրեք գիւղի Հայերի համար միայն մի
եկեղեցի կայ Դէրէլէքում . տարաբարդա-
բար վեց տարի է որ այդ եկեղեցու էլ
դռները փակ են քահանայից զուրկ լի-
նելու պատճառով : Այժմ եթէ բարեհա-
ճեն ամեն բարեսէր և ազգասէր հարուստ
Հայեր , կարող են մի հանգանակութիւն
կազմելով մի ուսուցիչ վարձել իւրեանց
կորուսած հայրենակիցներին համար ի
սէր ազգութեան :

Այժմ տեղացիք խաղաղութեամբ կա-
ռավարում են Մեծապատիւ Մեղիք Սէյ-
եաղի առաջնորդութեամբ որ հինգ տարի
ստացաւ Սաւուրուլալի քաղաքագետ
ազնիւն Սէյթ-ա-տին Խանից :

ՍՈՒՐԵՆ

դատապարտեալ է ըստ բարձր կամե-
ցողութեան օսմանեան բարեկարգ կա-
ռավարութեան :

ՄԱՐԱՇ . Այստեղ բանտարկուած են ,
1. Տ. Կարապետ Ս. եպիսկոպոս Վա-
նահայր-Առաջնորդ Ուլնիոյ , 2. Տ. Գը-
րիգոր վարդապետ միաբան Ս. վանուց
Ֆանուզի , 3. Տ. Նշան քահանայ Ուլ-
նիոյ , 4. Պ. Սմայտ Տ. Աղաբեան և 5.
Պ. Վրդանէս Կ. Պոլսեցի , գասաւորք
Ուլնիոյ և յսուենէն աւելի Ուլնեցի Հա-
յեր : Սուրա եւս չեն օգտուած Տ. Խո-
րէն Սրբազան Աշխատանքի կայսերական
ներում ազգարարող հեռագրէն զոր իր-
բեւ Պատրիարք Կ. Պոլսոյ ստորագրած
էր : Նորին Բարձր Սրբազանութիւնը
չըջտեղեղան եւս զրկած է առ եկե-
ղեցիս թագօրէից Կ. Պոլսոյ « Օգոստ ,
Կայսրն ներում շնորհած է հայ բան-
տարկելոց ուր ուրեք եւիցեն » բռնելով
չեմք գիտեր թէ այս ուր ուրեք եւիցեն
բառը ի՞նչ իմաստով հասկնալու է ,
Աշխատանք Սրբազանը զԱղգն խաբած է
արդեօք թէ ինքը խաբուած է . . . .

« Գայլը մառախլապատ օրը կը սիրէ »
կրսէ առածը , նոյնպէս օսմանեան բաղ-
դանից կը պաշտօնեայր այսպիսի խառ-
նաշփոթ ժամանակը կը սիրեն իւրեանց
հպատակ քրիստոնեայները կեղեքելու
համար . ի շարս քրիստոնէից Թուրքիոյ
անօգնական և անպաշտպան միայն Հա-
յը մնաց , այս դժբաղդ տարբը հինգ
հարիւր տարիէ ի վեր իւր ինչք , իւր
սեպհական կալուածքը , իւր կեանքը ,
իւր զաւակը , իւր կոյսը անգութ Թուր-
քին և Քուրդին և նոցա անխիղճ կրօ-
նակցաց աւար տալէ ի զատ մի շահ չէ
ունեցած թիւրք կառավարութեանէն .
շահամոլ եւրոպացիին ալ իւր շահէն դատ
բան չխորհի , իրրեւ մարդ և իրրեւ
քրիստոնեայ երբէք չգլխար այս արին-
թաթախ Հայուն , այս մարտիրոս ազ-
գին վրայ . բաւական չհամարէր անկ-
եալ Հայոց այսքան դարերէ ի վեր թա-
փած կարմրուկ արիւնը և աղի արտա-
սուքը , տակաւին կը թողու որ Հայը
գիշտուուի , ինչպէս որ ահա այս խառ-
նաշփոթ օրերն եւս Թուրքիոյ բաղդա-
խիղի պաշտօնէից մի բարեպաշտեմ ա-
ռիթ եղաւ զթշուա Հայն կեղեքե-
լու և ահա համառօտիւ պատմեմ թէ
ինչպէս կը կեղեքեն .

Երեսմե Թուրքերն և նոցա պաշ-
տօնեայր « այս ինչ քրիստոնեայն մեր
հաւատքին կամ Մարգարէին հայհո-
յեց » բռնելով քրիստոնեայններն կը բան-
տարկէին և գատի կենթարկէին և ա-
ռատօրէն կը կեղեքէին . այժմ նորա
մօտան անցած է . հիմա ուրիշ մի գիւ-
րին միջոց գտան քրիստոնեայն մանա-
ւանդ Հայն կեղեքելու համար . նախ
թիւրքութեամբ ստիպատանել կու-
տան Հայն իրրեւ խաւարար ոմն և
դատապարտութեան վճիւր չարձա-
կած , նոյն Հայէն ստակ կորցելու փոր-
ձեր կընեն . եթէ յաջողին , թեթեւ
պատժով կը դատապարտեն զայն . ե-
թէ չյաջողին նոյն Հայէն ստակ կորցե-
լու , կը դատապարտեն զայն առնուաղն
հնգամեայ բանտարկելութեան պատ-
ժին և կրօնն պարժենալով . « Եթէ
վախճանելով չը կարողացանք ստակ
կորցել ձեռքէն , գէթ իրրեւ հաւա-

տարիւ պաշտօնեայ ձեւանալով այս
գատի մէջ , տէրութիւնը կը խաբենք
և կըրտանանք բարձր աստիճան կամ
պաշտօն և կը յաւելուն մեր ամա-
թիւնը » :

Միթէ Թուրք կառավարութիւնը
հոգ պիտի ընէ որ իւր քրիստոնեայ
հպատակներն մահմետական հասարա-
կութեան կը իրողպաւուն և կըրտան .
նուրն եղեր , ի՞նչ փոթ իրեն որ իւր
պաշտօնական զգեստուց տակ ծրպա-
եայ տաղալներէն Օսմանեան քրիս-
տոնեայ հպատակը կը կեղեքուին , այս
կերպով քրիստոնեայր մանաւանդ
Հայք յետին աղքատութեան կը մատ-
նուին և երկիրն կը զրկուի իւր քրտնա-
ջան մշակներէն , միթէ իւր հայրենիքն
են իւր բոլոր բանակալած տեղերն , որ
անոնց արժէքը ճանչնայ : ՈՒՂԵՆՈՐ
Յունի . 25/6 փետր . 1891

Հայ-Հոռովմակահնգերի տոմարի խնդիրը

Ինչպէս անցեալ անգամ ծանուցած
էինք , Հայ-Հոռովմակահնգերի պատ-
րարք Գեր. Աղաբեանը հրահանգ զըր-
կած էր թէ՛ գաւառները և թէ՛ Կ.
Պոլսի մէջ գտնուող Հայ-Հոռովմակահն-
գեկեղեցիները որպէս զի ասիէ վերջլա-
տինական տոմարը գործածեն . բայց
այժմ կը տեղեկանանք որ Հայ-Հոռով-
մակահնգեկան հասարակութեան ցոյց տուած
հակառակութեան վրայ Հայ-Հոռովմակ-
ահնգեկան պատրիարքարանը որոշած
է առայժմ յետաձգել նոր տոմարի
գործածութիւնը : Այս բան անել ստիպ-
ուած էր Հայ-Հոռովմակահնգերի պատ-
րիարքարանը որովհետեւ այս խնդրի
մասին ուրիշ աղբիւրներէ հասած տեղե-
կութիւնները կը հաստատեն որ յուզու-
մը շատ մեծ ծաւալ ստացած էր Հայ-
Հոռովմակահնգերի ամեն գաւառագիւ-
մէջ ալ . Աղաբեան և իւր համախոհներ
մտածեք էին նոր տոմարի գործա-
ծութիւնը նախ փորձել գաւառների
մէջ որովհետեւ կը վախճային Կ. Պոլսի
Հայ-Հոռովմակահնգերի սաստիկ ընդ-
դիմութեանն որ « Ուէլքեսուրուս » կոչ-
ուած հոռակաւոր կոնգակի ինդրին
ատեն ալ յայտնուած էր արդէն : Բայց
գաւառներն ալ այս անգամ գովելի
նախանձախնդրութիւն մը ցոյց տուին
իրենց ազգային աւանդութիւններին :
Օրինակ Պրուսիայի մէջ կատար կատար պատ-
ռեր էին նոր օրացոյցը , Աղաբեան
պատրիարքին հասկցունելով որ իրա-
ւունք չունէր այդպիսի մի խնդրի մի-
ջամտելու : Ուրիշ տեղի Հայ-Հոռովմակ-
ահնգեկան ալ մտադրութիւն յայտնած
էին մինչեւ իսկ Պապին բողոքել Աղաբ-
եանի ընթացքին վրայ :

ՀԱՅԵՐ Ի ՊՈԼԻԿԱՐՈՒՄ

Պուլկարիւն մեզ եկած նամակնե-
րէ կիմանանք որ Թաթար-Փաղարճը
հայ գաղթականութեան մէջ չնչին
պատճառներով համար վճճեր ծագած
են և գործը այն աստիճանի հասեր է
որ Աղբիւնաւորի առաջնորդարանէն
ալ (որի իրաւասութեան տակ կը գլու-
նուի Թաթար-Փաղարճը) մի քննիչ
զրկել որոշած են :

Ծաւալի է անշուշտ տեսնել որ փոք-

լով այս
խառնեք
ճան կամ
ամսա-
թիվներ
ստանալ
ստարա-
նային
որ իւր
ծրպա-
ն քրիս-
տոն, այս
նախնայ
կր մատ-
քրտնա-
յայրենիքն
դերն, որ
իշխող
խնդիրը
անուցած
ի պատ-
նեք զըր-
թէ՛ Կ.
վերջին
բայց
-Հաս-
յուսում
Հոռվմէ-
որոշած
տոմարի
ստիպ-
ի պատ-
ն խնդրի
ծածկե-
անուգու-
էր Հայ-
ստակարգի
սխտհեր
գործա-
անքերի
Կ. Պօլսի
իկ ընդ-
«Այս-
խնդրին
է: Բայց
գոյվի
յ տուին
նենքի:

բաժիւ և տկար մի գաղթականութիւն
գուր վէճերով աւելի կը տկարանայ և
ֆեոտներ կը պատճառէ նոյն իսկ վէճի
քունուող երկու կողմերին ալ: Կը յու-
սանք որ այդտեղ պիտի գտնուին կա-
րող և խելացի մի քանի Հայեր որոնք
չթողուն որ վէճն աւելի երկարաձգուի
և աշխատին համաձայնեցունել իրարի
հետ երկու կողմերն:

Քիւրդ եւ արաբ հեծելագործք

Նոր կազմուելու վրայ եղող քիւրդ
և արաբ հեծելագոր գունդերի առա-
ջին գունդի գրոշակը պատրաստուե-
ր է: Այդ գրոշակի կազմուածքին վրայ
հետեւեալները կը պատմեն Կ. Պօլսի
թիւրք լրագիրները: Գրոշակի ձողը
ամբողջ ոսկեգոծեալ արծաթէ եղեր և
ձողի գլխին վրայ կը գտնուի օսման-
եան ժաշիկն ու ստաղը: Ձողին երեք
տեղերը Օսմանիէ պատուանշաններ և
մէկ կողմն ալ երթողալը կապի անունն
ու 1308 թուականը քանդակուած են:
Գրոշակն ալ շատ գեղեցիկ չինուածք
ունի եղեր որի վրայ Մահմետական կը-
րօնին վերաբերեալ խօսքեր գրուած
կան:

ԿԱՊՈՅՏ ՏԵՏՐԱԿԻՆ

Հրատարակուեցաւ Կապոյտ տեո-
րակը որի օրինակները անցեալ յուն-
վար ամսին մէջ տրուեցան անգլիական
Խորհրդարանի անդամներին:

Այս անգամ Կապոյտ Տետրակը
հիւպատոսական տեղեկագիրներ և յի-
շատակագիրներ կը պարունակէ Մու-
սաբէգի դատին, Էրզրումի և Գում-
գափուի դէպքերին, Ալաշկերտի Հա-
յերին գաղթականական շարժումներին,
թիւրքո-պարսկական և ռուսական
սահմանագլխի վրայ պատահած ընդ-
հարուստների և վերջին օրերս դատա-
պարտուող քաղաքական յանցանքներ-
քի մասին:

Տետրակին կարեւոր մասերը թարգ-
մանելով Արմենիայի մէջ կը զննէ ի ծա-
նօթութիւն մեր ընթերցողներին:

Հետեւեալն է Էրզրումի անգլիա-
կան հիւպատոս Պր. Քիլֆօրտ Լոյտի
կողմէն Կ. Պօլսի անգլիական դեսպա-
նատան զրկուած առաջին տեղեկագի-
րը, Էրզրումի դէպքին մասին:

Թիւ. 66 (տետրակի բոսնամարը)

Էրզրում, 20 յունիս 90

Տէր:

Պատիւ ունիմ Ձեզ հաղորդելու որ
երէկ չէ առջի օրը Նահանգապետը,
զօրաբաժնի ընդհանուր հրամանատա-
րը, գլխավոր մի քանի սպայների և
քաղաքային կարեւոր պաշտօնեայների
հետ յանկարծ այցելեցին քաղաքին
մէջ գտնուած Հայերի բարձրագոյն
ուսումնարանը որ Սանասարեան ա-
նունով կը ճանցուի և որի հիմնադիրը
մօտ օրերս մեռած էր: Այցելութիւնը
տեղի ունեցաւ նաեւ Հայերի առաջ-
նորդութան մէջ, այցելուները խիստ և
մանրամասն խաղաղութիւն մ'անել
տուին այդ երկու հիմնարկութիւնների
մէջ ալ, կասկածելով թէ զէնքեր կը
չինուին գաղտնի այդ շէնքերի մէջ: Ե-
կեղեցու կամարների մէջ գտնուող պա-

հարաններն ալ խուղարկուեցան: Թիւրք
կառավարութեան կողմէ անսովոր ե-
ղանակով մը կատարուած այս գործո-
ղութիւնը մեծապէս զրգուեց հայ ե-
կեղեցու պաշտօնեայներին և քրիս-
տոնեայ հասարակութեան մէջ վախ և
կասկած տարածեց: Հայեր իրրեւ բո-
ղոքի մի նշան գոցեցին իրենց խա-
նութներ և դպրոցներ և որոշեցին Ն.
Վ. Սուլթանին հեռագրել իրենց գա-
ղաւթներ:

Երէկ չէր անցի տեսնելու կուսակալը
նկատելով որ եթէ երթայի ժողովրդա-
կան յուզումը աւելի պիտի բորբոքուէր:
սակայն առկիթներէ օգուտ քաղելով
հայ ժողովրդի հետ յարաբերութիւն
ունեցող անձերին խորհուրդ տուի որ
խանութները բանալու համուկն ժո-
ղովուրդը և ուրէ հրապարակային ցոյց
անելէ զգուշանան որ չլինի թէ քա-
ղաքին մէջ մօլեռանդութեան զգա-
ցումները զրգուիւն իրենց դէմ:
Քաղաքը հանդարտ մնաց երէկ և այ-
սօր ալ մինչեւ կէսօրէն ետք ժամ 4ին:
Այսօր կէսօրէն ետք ժամ 2ին այցելեցի
վալիին (նահանգապետին) որ ինձ
պատմեց եղելութիւնը և յայտնեց
նաեւ թէ ինքը խուղարկութիւնը ա-
նել տուած էր Կ. Պօլսէն ուղղակի եկած
հեռագրական հրահանգների վրայ:
Ինքը Հայերին խանութ և վարժարան-
ներ գոցելը իբր մի ցոյց կը նկատէր
կառավարութեան դէմ և ըսաւ որ Ա.
ռաջնորդի միջոցով պատուիրած էր
Հայերին որ ետ իննան ցոյցէն և իրենց
գործերին նային, իսկ եթէ չհամու-
ռին, նախապէս իրենց հասկցուցած
է որ զինուորական գունդեր պիտի
ղրկէ զիրենք պաշարելու և ձերբակա-
լելու այն անձինք որոնք զրգուած են
ժողովրդին և որոնք վալիի կարծիքին
նայելով մի քանի հոգիներ են միայն:
Վալիին տուած այդ տեղեկութիւններ
ճիշդ էին: Ն. Վսեմութեան ուղղորու-
թիւնը հրաւիրեցի այն վտանգի վրայ
որ առաջ կրնար գալ զինուորական
ոյժ գործածելէ: մինչդեռ եթէ ժո-
ղովուրդը ինքնիրեն թողուէր ոչ ոքի
մի ֆլաւս պիտի լինէր, եթէ ոչ միայն
իրենց որոնք ի վերջոյ պիտի ստիպ-
ուէին ինքնին ջրուիլ և երթալ իրենց
խանութներ բանալ, մէկ կամ երկու
օրէ ետք: Միւս կողմէ, վալիին գոր-
ծադրել մտադրած միջոցը կրնար ար-
թընցունել մոլեռանդութեան կիրքեր
որոնք միշտ գոյութիւն ունին մի այս-
պիսի մեծ միւսլիման քաղաքի մէջ և
քրիստոնեայների կեանքն ու ստաց-
ուածքը մեծ վտանգի ենթարկել:
Վալիին քովէն մեկնելէս ետք, ինք մի
ժողով ունեցաւ իր խորհրդականների
հետ: Ժողովին ներկայ էին նաեւ Հա-
յերի առաջնորդը և իր բարեկամներ:
Ժամը 4ին տեսնենք Առաջնորդը
վերադարձաւ իր տեղ ուր Հայերի մեծ
բազմութիւն մը հաւաքուած էր: ա-
գանց ուղեց հասկցունել վալիի բար-
եացականութիւնը և ըսաւ որ ինք վրս-
տահ լինելով իրենց օրինաւորութեան
վրայ փափագ կը յայտնէ որ ցոյցը վեր-
ջացունեն և խանութներ բանալ: Այս
խօսքերի վրայ ժողովուրդը թշնամա-
կան աղաղակներ արձակեց և խնուե-

ցաւ Առաջնորդին չուրջ, այնպիսի ըս-
պանական ձեւով որ սա ստիպուե-
ցաւ մի քանի թիւրք զինուորներ ի-
րեն պահպանելու կանչել: Այն տեսն
տեսնուեցաւ որ բաւական թուով Հա-
յեր լեցուած էին եկեղեցու մէջ ուր
և զինուորական ջոկատ մը իսկոյն հա-
սաւ: Ալ անկէ ետք ինչ բաներ պա-
տահեցան, տակաւին չեմ կրցած տե-
ղեկանալ, սակայն թէ՛ քրիստոնեայ-
ներէ և թէ՛ թիւրքերէ պատմուած:
Ների նայելով 3-4 զինուոր սպանուած
են: Ժամը 5½ին կը տեսնուէր արդէն
որ չորս կողմերէն միւսլիմաններ կը
վազէին դէպի Հայերի Առաջնորդա-
րանը, ոմանք գաւազաններով և ոմանք
սուրերով զինուած: Փամը 6ին տեսն
ալ տեսալ որ մի քանի հարկեր թիւրքեր
քրիստոնեայների ետեւէն ընկած էին
նոցա թաղերի մէջ, որտեղ էին նաեւ
հիւպատոսարաններ, և զանոնք կը հար-
ուածէին տապարներով և քարերով:
Մի շատ հրացանաձգութեան ձայներ
ալ լսեցի: Խուժանք մեր (անգլիական)
հիւպատոսարանի փողոցն ալ հասաւ
ուր քարկոծեց քրիստոնեայների տու-
ներն և հիւպատոսարանի տունը որ
քանի մը շարքներէ ի վեր վարձեր
էի ամբողջական միւսլիմաններէ, նոյն-
պէս քարկոծուեցաւ, ապակիները կո-
տրտուեցան, նոյն թաղի մէջ գտնուող
միւսլիմանների և Հայերի տանց ապա-
կիներին պէս: Գրոշակը պարզել փու-
թացի և մի հեծեալ լրատար հասուցի
վալիին քով, պատահածը անոր խմ-
ցունելու և զօրք խնդրելու համար որ
հիւպատոսարանի պատիւը պաշտպան-
ուի: Զօրքերը չուտով հասան և ու-
րիշներ ալ գալով փողոցի խուժանը
ցրուեցին: Ինձ տեղեկութիւններ տը-
ւին որ թիւրք զինուորներն իրենց ըս-
պայների հետ լաւ վարմունք ցոյց տը-
ւին և ամեն ջանք արին քրիստոնեայ-
ներն պաշտպանելու: Ես իսկ տեսալ
մի քանի պատուաւոր թիւրքեր որոնք
կաշխատէին խուժանը հանդարտեցու-
նել: Գիշերը քաղաքին այս մասը հան-
դարտեցաւ, բայց ուրիշ հեռուոր թա-
ղերէ հրացանաձգութեան դէպքեր կը
պատահէին երբեմն երբեմն: Առայժմ
անհնար է հաւատալ տեղեկագիր մը
հաղորդել Ձեզ, պայթած այս միջպէ-
պի ամեն մի մասի վրայ և հաշուել թէ
որքան քրիստոնեայ կան սպանուած
և վիրաւոր:

Եւ Ձեր և այլն
(Ստոր.) ՔԼԻՖՈՐՏ ԼՈՅՏ

Յ. Գ. Վերջին բոպէին վատահեյի
պաշտօնական ազդուէր իմացալ որ 2
թիւրք զինուորներ կան սպանուած և
3 վիրաւորուած, երբ Հայեր եկեղեցու
մէջ իրենց վրայ բեկովէր պարպած
էին: Թէեւ վալին ինձ իմացուց որ Ա.
ռաջնորդի խնդրանքին վրայ ինք զօրք
ղրկած է: Կը կարծուի թէ Հայերէն
ալ 12 սպանուած կան և 250 վիրա-
ւորուած միւսլիման ամբողջն որ վե-
րին տատիճանի զրգուած էր վիրա-
ւոր և սպանուած զօրքերը տեսնելով:

Թիւ 67

Տետրակին թիւ 67 գրութիւնն ալ
մի զեկոյց է լորտ Սալիպարիին ուղ-
ղուած, Կ. Պօլսի անգլիական դեսպա-

նատան կողմէ որով կը յայտնուի թէ
Էրզրումի հիւպատոսէն եկած վերոյիշ-
եալ տեղեկագրին վրայ անգլիական
դեսպանատան առժամանակեայ գոր-
ծակադարը Փրանսական դեսպանին
համահաճութեամբ Մեծ-Եպարքոսին
գիմած է և լցնդեր է որ Էրզրումի
երեք հիւպատոսների, այսինքն անգ-
լիական, Փրանսական և ռուսական
հիւպատոսների կողմէն հաւաքական
կերպով Էրզրումի վալիին եղած երեք
առաջարկները գործադրուին վերջինս
կողմէ: Այդ առաջարկներն են Ա. թէ
Էրզրումի պահպան զօրքերի թիւը
չուտով աւելնայ երգնայէն բերուելիք
նոր վաշտերով: Բ. թէ առայժմ յետա-
ձգուին ձերբակալութիւններ տու-
նայն Հայերի որոնք վերջին դէպքին մէջ
յանցաւոր ամբաստանուած են և Գ. թէ
զօրքերի հեծեալ ջոկատներ արձակուին
Էրզրումի շրջակայ գաւառների մէջ որ
ստիկանութեան օժանդակելով ա-
ռաջքն առնեն ուրէ ծագելիք դէպքի:

Իբր թէ, այդ զեկոյցին նայելով,
Եպարքոսն ընդունեւ է անգլիական
դեսպանատան խնդիրը և խոստացեւ
է հրահանգել ուր որ հարկն է, նոր
զօրքեր Էրզրում զրկելու համար և Էր-
զրումի վալիին ալ գրելու որ ձերբա-
կալութիւնները զազդեցունեն տալթմ:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԼՈՒՐԵՐ

Սթրազպուրի, 22 փետր. Այսօր
քաղաքապետին կողմէ հրատարակուած
կայսերական հրովարտակը ամբողջ եր-
կիրը խոր տխրութեան մատնեց: Այդ
հրովարտակին նայելով մարտ 3է ըս-
կսեալ սահմանագլխէն անցող քաղա-
կատարներուն վերաբերեալ 1888 մարտ
22ի օրէնքը պիտի գործադրուի իր բն-
գարձակ տրամադրութեամբ որի հա-
մեմատ առանց մասնաւորապէս գեր-
մանական դեսպանէ վաւերացուած ան-
ցագրի, Ալզաս Լորէնի սահմանէն փրան-
սա անցնելը արգիւտուած է և ուղղակի
տոմսակով երկաթուղային ուղեգնա-
ցութեան վերաբերեալ ամեն գիւրու-
թիւններ ետ առնուած են:

Այս մասին հետեւեալը կը գրէ Ժոն-
նալ տ'Ալգաւր. «Ժժպողութիւնը այն-
տեղ է որ գործին հետեւութիւնները
մեր վրայ պիտի ծանրանան: Սակայն
մեր երկրին մէջ բանով մը պատճառ
տուած չենք որ դեռ եւս գործադ-
րուելու վրայ եղող բացառիկ օրէնք-
ներ աւելի եւս խոտութեամբ գործա-
դրուին: ուրեմն այս երկիրը մի միայն
ուրիշների պատճառով կը տանջուի:
Ասի չղաճգական մի փեճակ է որմէ այն-
քան նեղուեցանք և նորէն պիտի ըս-
կանք նեղուիլ: Կայսեր կողմանէ տը-
ուած այդ հրովարտակը մի նշան է թէ
գործերի գրութիւնը ծանրացած է»:

— Վիեննա, 28 փետր. Ֆրէտէրիկ
կայսրուհու Փարիզ արած ճանապար-
հորդութեան մասին Նորտ Տալլէ թեր-
թի արած քննադատութիւնները մեկ-
նելով, Վիեննայի Թալպար լրագիրը կը
յարէ թէ Ալմանիայի պաշտօնական լը-
րագիրը կը մոռնայ սա կէտ որ ինչպիսի
Անգլիայի նոյնպէս ալ ֆրանսայի մէջ
կառավարութիւնը երբէք ազդեցու-

Թիւն չկրնար բանեցունել մամուլին վրայ: Պրանսացի պատկերհաների Պերլին երթալը մերժելու խնդրէն զատ կայսրուհու Փարիզ անցուցած օրերին մէջ խօսեցող արժանի մի գէպը չէ պատահած: Պրանսացի պատկերհաններին թերութիւնն ճիշդ նոյնն է ինչ որ 1889ին Պիզմարք և Գերմանիա գործեցին Փարիզի ցուցահանդէսին երթալ մերժելով: Պրանսացիներին յանցանքը միայն մի քիչ աւելի մեծ է, վասն զի կը թուի թէ կը մոռնան որ գործերի վիճակը բուսական մեղմացած է Գերմանիայի մէջ, 1889էն ի վեր և այժմ Պիզմարքի ազդեցութիւնը դոյութիւնն չունի այլ եւս. մինչդեռ Պրանսացիներ մոռնալով այս կէտ պատճառ կըլլան Պիզմարքի ազդեցութեան նորէն յառաջ գալուն և իրեն կը վերագրածունեն գործերու կայսեր վրայ ունեցած իր նախնին ազդեցութիւնն:

Բռնա լրագիրը Ալգասի կառավարչին ուղղուած հրովարտակը մի ապացոյց կը նկատէ այս վերջի օրեր տեղի ունեցած միջոգէպին պատճառով բարձր չընթանալնեան մէջ արտայայտուած վատ տպաւորութիւններին:

— Ժրնէվ, 28 փետր. Ժոնաւայ տը Ժընէվ լրագիրը հետեւեալ հեռագիրը ստացած է Պերլինէն. «Գերման դիւանագէտները կը խոստովանին թէ Պ. Հէրպէթի և ուրիշ բարձրաստիճան պաշտօնեաների Պրանսայի և Գերմանիայի մէջ մի մերձեցում գոյացունելու համար արած փորձը ողորմելի կերպով անյաջող ելաւ: Արդէն բաղմամբի դեր մանական լրագիրներ սկսած են շատ խիստ մի լեզու գործածել Պրանսայի դէմ: Պերլինի մէջ Պ. Հէրպէթի դիրքը շատ խախտու կը թուի և հաստատ կերպով կը խօսուի թէ հակառակ կրկնակի եղած հերքումներին Միւնսթէր կոմսը անսահման կերպով մի արձակուրդ պիտի պահանջէ: Որ կողմէ ալ քննուի վերջին գէպը, յայտնի կը տեսնուի թէ Պրանսո-Գերման յարաբերութիւնները նորէն լարուած մի վիճակ պիտի ունենան»:

ՄԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԱԶԴԵՐ

Արմէնիայի 2 տարեշրջան լրանալու վեց ամիս միայն մնացած է. ուստի անոնց որ կուզեն այժմ կամ այսուհետեւ բաժանորդագրուելու Արմէնիայի կաղաքաբնիք որ բաժանորդագրուելու թիւներ կընդունուին առայժմ ներկայ տարեշրջանի համար միայն, այսինքն մինչեւ 1891 յուլիսի վերջ. անկէ աւելի բաժանորդագրութիւն չընդունուիր. իւրաքանչիւր եռամսի բաժնորդագրին կը հաշուուի 5 ֆրանք. իսկ եթէ եռամսին մէկ կամ երկու ամիս աւելի մնայ մինչեւ յուլիսի վերջ իւրաքանչիւր ամիս բաժնորդագրին կը հաշուուի 2 ֆրանք:

Է տարեշրջանի համար (այսինքն 1891 օգոստոսէն սկսեալ) բաժնորդագրութիւն կընդունուի այն ժամանակ միայն երբ Արմէնիայի մէջ կը հաստատուի թէ բայուած է բաժնորդագրութիւն Արմէնիայի Է տարեշրջանի համար:

Հետեւեալ գիրքերն կարելի է ստանալ Արմէնիայի խմբագրատունէն իրենց առջեւ նշանակուած գիներով և փոստի ծախքը խմբագրատունէն վճարուելով:

Արժէքը կանխիկ վճարուած՝ գիրք չըրկուիր:

Նոր հրատարակութիւն

Թ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱՆԵԱՆ

«ԱՐՄԵՆԻԱ» Ի ՅՈՒՇԱՐԱՐ

Ա ՏԱՐԵԿԱՆ

(1885-86)

Շատեր կը փափաքէին ունենալ Արմէնիայի Ա տարեշրջանի թիւերը. բայց որովհետեւ այդ թիւերը բոլորովին ըսպառած են, նոյն տարեշրջանի մէջ Մ. Փորթուգալեանի գրած առաջնորդող յօդուածներէն 30ի չափ ամփոփուած են այս Յուշարարի մէջ, մի քանի թղթ-թանցութիւններով մէկտեղ որոց մասին խօսուած է առաջնորդող յօդուածներին մէջ: Այդ յօդուածներին մէջ կան «Տնտեսական հարցեր» (Վանի տընտեսական միմակը), «Թիւրքիան չուղեր լսել», «Ինչ պէտք է անել և ինչ կրնանք անել» (Մայրաքաղաքին), «Եւրոպայի հայերն և Կ. Պոլսի Պատրիարքարան», «Պէտք է գծել մեր ծրագիրը», «Մեր ոյժեր համախմբելու մի առաջարկ», «Ինչու չեն յաջողիր մեր գործերը», «Սխալ մտածումներ» (Վանի Պողոս Եպիսկոպոսի քարոզը որ խօսած է Վանի Արաքք քաղի եկեղեցու մէջ 1885 մարտ 31ին), «Իգական սեռի մասնակցութիւնը հայրենասիրական գործին», «Հայ ժողովրդի և թիւրք զօրքերի կռիւը Վանի մէջ» (Նամակ Վանին) և այլն և այլն:

«Արմէնիա»ի Յուշարարը իր Յառաջաբանով մէկտեղ կը բաղկանայ 124 երեսներէ, ութածալ գիրքի վրայ տպագրուած: Դիմն է Պարսկաստանի Հայերին համար 1 ֆրանք. ուրիշ ամեն տեղերի համար 1 ֆր. և 40 սնթմ:

Փոստի ծախքը կը վճարուի հրատարակողէն:

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱՆԵԱՆ Ա. ՀԱՅ ԳԻՒՅԱԶՆՈՒՆԻ ՄԸ (սպառած): Բ. ՀԱՅ ԳԻՒՂԱՅԻ » Գ. ՍԱՂՄՈՍ ԻՍՐԱՅԷԼԻ »

Դ. ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ ՊՈՒԼՂԱՐԻՈՅ ՆԻ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ՊՈՒԼՂԱՐ ԱՊՍՍՄ. ԲԱՊԵՏԱՅ (Պուլլար աղբին իր ազատութիւնն ձեռք բերելու համար մէկ գարէ ի վեր արած ջանքերի խիստ հետաքրքրաշարժ նկարագրութիւնն է): (1 ֆր. 10 սնթմ.) 1 ֆր. 50 սնթմ. Ե. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԹՇՈՒՍԱՆԵՐԸ. — (Հայաստանցիների պանդխտութեան տխուր հետեւանքներն մէկ փոքրիկ պատկերը կը ներկայացունէ վիպական կերպով): Դիմն (90 սնթմ.) 1 ֆրանք 20 սնթմ.

Զ. ԳԱՄԱՆ ԳԱԹԻՊԱ — ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԸՆԹԵՏԱՐԱՆ յետ այլուրեքն աւարտելուն. (Մեծանուն հայ բանաստեղծին

վերջերս գրած ազատաշունչ ընտիր ոտանաւորներէն 3ը՝ առանձին տետրակով հրատարակուած են): 50 հատը 2 ֆր. և 50 սնթմ, հատը (5 սնթմ.) 10 սնթմ:

Ե. ԼԻՆԶԻ ՕՐԷՆԻԳԸ ՏԱՀԱՆԱԶԱՍՏԱՆՈՒՄ. (Սպառած):

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱՆԵԱՆ

ԹԻՒՐԿԻԱԻ ՀԱՅԵՐԸ

ԻՐԵՆՑ ԴՐԱՅԻՆԵՐ

ԳՐԵՅ Մ. Ա.

Թիւրքիայի հայերն և իրենց գրեթէ թիւրքերի, փիւրգերի, Ձէրքէնքերի, Ասորիների, Եզլիտների, Դըղըլաշների և այլ ազգերի վրայ վիճակագրական և ցեղաբանական ամփոփում և հետաքրքրական տեղեկութիւններ տրուած են այս տետրակի մէջ: Թիւրքահայաստանի մէջ բնակող այլ և այլ ազգէ բնակիչների թուին մէկ բաղադրական ցուցակը կցուած է տետրակին վերջը: Դիմն է 50 սնթմ, փոստի ծախքը Արմէնիայի խմբագրատունէն վճարուելով: (Պարսկաստանի Հայերին համար 35 սնթմ):

Մ. Փորթուգալեանի հրատարակած գիրքերին վրայ մասնաւոր զեղչ կը լինի Պարսկաստանի Հայերին համար որոնց կը զրկուի փակագծի մէջ նշանակուած գիներով:

ԾԱԽՈՒ ԳԻՐԲԵՐ

Հ. Ղ. Ալիշան — Պատկերազարդ Աշխարհագրութիւն Նոր Հայաստանի (Բազմաձևու Հ. Ալիշանի աշխատանքները թեման հրատարակուած այս աշխարհագրութիւնն որ մեծադիր և երկրից 105 երեսներէ բաղկացած է և դիւրահասկանալի պարզ գրաբար լեզուով գրուած, զարդարուած է 35ի չափ պատկերներով որոց մէջ կը գտնուին Վան քաղաքի, Վանի բերդի, Պայաղլուի, Էջմիածնի, Անիի զանազան նշանաւոր աւերակների ևն. պատկերներն: Դրքին վերջը կը գտնուի բուն Հայաստանի, այսինքն Մեծ Հայքի, բոլոր քաղաքների, բերդերի, գիւղերի, լեռների, գետերի մի ընդարձակ ցանկը ուր իւրաքանչիւրին առջեւ նշանակուած է թէ գրքին քանիերորդ տանը մէջ գրուած է աւտորի վրայ): Դիմն 5 ֆր. և 50 սնթմ:

Ս. Հախումեան. ՄԱՆԻԿ (Մի ժամանակակից վէպ է որ կը պատկերացունէ ազգեցիկ և ազգատէր պայմաններումն իրենց կոկորդն անցունելու սուսմարանների և եկեղեցիների փոփոխ և բարեբարութեան դիմակի տակ զրուելի չարագործութիւններ անելը): Դիմն է 1 ֆրանք և 40 սնթմ:

— ԳԵՈՐԳ ԱՐՈՎԵԱՆՑ. — Համառոտութիւն Հայոց ազգի պատմութեան (Բ տիպ. Տիպի): 2 ֆր.

— Հ. ԹԵՂԻՍՏԱՆԵԱՆ. — Համառոտ պատմութիւն Հայոց (Երբ տիպ. վեհերի): 2 ֆր. 50 սնթմ.

— ՄԵՐԵՆԵՑ. — ԵՐԿՈՒՆԻԹ ԴԱՐՈՒ (Ազգային անուանի վիպասան Մերենցի գրած այս գիրքը ցոյց կուտայ թէ մահմետականներն թիւրքին մէջ Հայաստան արշաւելով ինչ բարբարոսութիւններ կը գործէին այնտեղ, ինչպէս և կը գործեն այժմ նոյն իսկ թիւրքին մէջ, ԵՐԿՈՒՆԻԹ Իբրեւ օրինակ ցոյց կուտայ ազգային գործիչներին Սասունցի Յովնան անուն մէկը որ ի զուր բարձր տեղերէ ազգային փրկութեան անկախելէ յետոյ, վերջապէս ժողովրդին մէջ կը փնտռէ ուղատուութեան ոյժը և անով կը յաջողի մի քանի յաղթութիւններ տանիլ թշնամիներին դէմ): 3 ֆր. և 50 սնթմ.

— ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ. — ՎԱՆԳՈՅԹ (Ամեն խրիմեան Սրբազանի գրած որդատաշարժ, խրատական և ազատաշունչ տետրակը 1876ի Վանի հրդեհին նըկատմամբ): 70 սնթմ:

Բ. Յ. Վարդուկեանց. ԴԱՅԼԱՅԼԻԿ Դրուագ Ա. (Հեղինակին յատուկ ոճն եղող ճարտար բանահիւսութեամբ և գրաբար լեզուով գրուած ոտանաւորներ են Աստուծոյ արարչագործութեան հրաշայիքներն պատմող): Դիմն է 75 սնթմ:

— ԲԱՅՅԻ. — ՍԱՄՈՒԼԼ (Բաժնի հրատարակած ազգային վէպերի վերջինն է այդ որի նիւթը առնուած է Դ գարի Հայերի կեանքէն և որ, բացի իւր ներշնչած ազատասիրական զգացումներէ, հետաքրքրաշարժ տեղեկութիւններ կուտայ այն ժամանակի Հայերի բարքերին, սովորութիւններին և այլնի վրայ): 10 ֆր.

— Հ. Ղ. Ալիշան — Նշմարք Ե. Նշմարք Հայաստանի Ա, Բ և Գ պրակներ (Հայաստանի հետաքրքրական տեղեկներ և քաղաքներէն 36ին լուսանկար պատկերները զետեղուած են Նշմարքի 3 պրակներին մէջ, անոնցմէ իւրաքանչիւրին վրայ պատմական և աշխարհագրական հմտակց տեղեկութիւններով, աշխարհաբար լեզուով գրուած վեր. Հ. Ղ. Ալիշանէն): 3 պրակներն միասին 26 ֆր. և 50 սնթմ.

ՏԵՍԻՐ ՄՕՐՍ ԵՒ ԸՆԿ.

ՍԵՂԱՆՍԻՈՐԲ

426 ՄԻՅԵ, Փիգիեր փողոցի անկիւնը

ՈՒՍՓՐ (Worcester Mass.

U. S. America)

Սոյն գրամատան դիմող Հայեր, Կ. Պոլսոյ և Գարեբդի մէջ անգլիական և գաղղիական ոսկիով վճարելի փոխանակադիր կրնան ստանալ յոյժ շահաւոր պայմաններով:

Փորձեցէք և գոհ պիտի ըլլաք:

ՏՆՕՐԷՆ — ԽՄԲԱԳՐ

Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱՆԵԱՆ

Le Gérant: FÉLIX ENFFANTIN.

ՄԱՐՍԵՅԼ

Հայերէն տպարան Մ. Փոքրուպայեանի Marseille. — Imprimerie et Papeterie du Midi, Allées de Meilhan, 44.